

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تقدیم با علمدار کربلا
ابوفضل العباس مع

۱۱۰۰۶

۸۷/۱/۱۵ ۸۲۲۴
۸۸-۱-۲۵

« بسمه تعالی »
« دانشگاه شهید بهشتی »
دانشکده معماری و شهرسازی

پایان نامه کارشناسی ارشد

چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر همدان

Hamedan View Management Strategic Framework

نگارش: اسماعیل سلیمی
استاد راهنما: دکتر کامران ذکاوت
استاد مشاور: مهندس عباس شعبی

دی ماه ۱۳۸۷

۱۱۰۰۰۶

با سپاس از استاد عزیز
دکتر کامران ذکاوت که در این راه ، با دقت فراوان مرا راهنمایی نمود.

تقدیم به پیشگاه پدر و مادر عزیز و مهربانم
و همسر صبورم که دلسوزانه مرا یاری کرد.

فهرست :

مقدمه

۱ طرح مساله
۲ اهداف تحقیق
۳ ساختار رساله
	بخش اول : میانی
۵ فصل اول : بررسی های عمومی
۶ ۱-۱ : طراحی شهری
۱۰ ۲-۱ : طراحی شهری در مقیاس کلان
۱۱ ۳-۱ : طراحی شهری به مثابه مدیریت بصری
۱۳ ۴-۱ : منظر شهری (تاریخچه - رویکردها)
۱۳ ۱-۴-۱ : مفهوم منظر شهری
۱۳ ۲-۴-۱ : سیر تکامل مفهوم منظر شهری و نقش منظر شهری
۲۱ فصل دوم : رویکردها و روش ها
۲۲ ۱-۲ : رویکرد پازیتوو به دانش طراحی شهری
۲۲ ۱-۱-۲ : بعد ماهوی
۲۴ ۱-۱-۱-۲ : بعد بصری
۲۸ ۲-۱-۱-۲ : بعد ادراکی
۳۹ ۳-۱-۱-۲ : عرصه عمومی
۳۹ ۲-۱-۲ : بعد رویه ای
۳۹ ۱-۲-۱-۲ : جایگاه قانونی چارچوب مدیریت منظر
۴۱ ۲-۲-۱-۲ : نحوه تاثیرگذاری محصولات
۴۲ ۳-۲-۱-۲ : کمیته بررسی
۴۲ ۴-۲-۱-۲ : فرایند اقدامات
۴۳ ۲-۲ : تحلیل سازمان بصری
۴۳ ۱-۲-۲ : تحلیل بصری در سطح خرد و میانی
۴۶ ۲-۲-۲ : تحلیل فرم بصری در سطح کلان
۴۷ ۱-۲-۲-۲ : فرایند تحلیل بصری کلان
۴۹ شهر بعنوان ترکیبی از مکانها
۵۲ شهر بعنوان جایگاه سفرها
۵۵ شهر بعنوان تصویر ذهنی شهروندان

۵۷ جمع بندی تحلیلها
۶۰ تکنیک اصلاح منظر
۶۱ ۳-۲: سازمان بصری
۶۲ ۱-۳-۲: مطالعه محیط طبیعی و توپوگرافی
۶۷ ۲-۳-۲: عرصه عمومی
۷۰ ۳-۳-۲: تشخیص مناظر استراتژیک
۷۳ ۴-۳-۲: دروازه
۷۴ ۱-۴-۳-۲: محتوا
۷۵ ۲-۴-۳-۲: فعالیت، حالو هوا و تشخیص تاریخی
۷۵ ۳-۴-۳-۲: دروازه خوب
۷۸ فصل سوم: بررسی نمونه های موردی
۷۹ ۱-۳: تحلیل فرم بصری شهر بروکلین - ماساچوست
۷۹ ۱-۱-۳: منظور و دامنه مطالعه
۸۰ ۲-۱-۳: تحلیل های هدایت شده
۸۱ ۳-۱-۳: تصویر ذهنی عمومی
۸۲ ۴-۱-۳: اهداف بصری
۸۵ ۵-۱-۳: تدوین معیارها از طریق روش پرسشنامه ای
۸۹ ۶-۱-۳: مسایل مراکز
۹۰ ۷-۱-۳: مسایل توالی مسیرها
۹۰ ۸-۱-۳: مسایل نواحی مسکونی
۹۱ ۹-۱-۳: مشکلات نظام بصری کلی
۹۱ ۱۰-۱-۳: محتوای بصری طرح جامع
۹۴ ۱۱-۱-۳: برنامه ریزی برای فرم شهر
۹۵ ۲-۳: تحلیل شهر هاورفورد وست
۹۷ ۳-۳: چارچوب مدیریت منظر شهری لندن
۹۷ ۱-۳-۳: سیاست های موجود در دیدهای راهبردی
۹۸ ۲-۳-۳: چارچوب مدیریت دید پیشنهادی شهرداری
۹۹ ۳-۳-۳: مناظر راهبردی لندن
۱۰۲ ۴-۳-۳: واژگان
۱۰۴ ۵-۳-۳: رویکرد به راهنمای مدیریت بصری و استفاده از عکسها
۱۰۷ ۶-۳-۳: مدیریت دورنمای حفاظت شده با تعریف هندسی

- ۱۱۱..... ۷-۳-۳: ارزیابی بصری کیفی (QVA)
- ۱۱۷..... ۱-۷-۳-۳: ارزیابی بصری کیفی و نمایش بصری دقیق (AVR)
- ۱۱۹..... ۲-۷-۳-۳: تعریف منظور تهیه (AVR)
- ۱۲۲..... ۸-۳-۳: انحناي زمین و انحراف نور
- ۱۲۳..... ۹-۳-۳: متن سیاست
- ۱۲۴..... ۱-۹-۳-۳: توسعه درون نواحی پیش زمینه و زمینه میانی
- ۱۲۵..... ۲-۹-۳-۳: مدیریت منظر زمین در پیش زمینه
- ۱۲۵..... ۳-۹-۳-۳: توسعه در پس زمینه مناظر پیشنهادی
- ۱۲۵..... ۴-۹-۳-۳: فرصت های توسعه درون مناظر پیشنهادی
- ۱۲۶..... ۱۰-۳-۳: طرح های مدیریت
- ۱۲۶..... ۱-۱۰-۳-۳: ساختار طرح های مدیریت و راهنمای مدیریت بصری
فصل چهارم: استراتژیهای مکمل سیاستهای راهبردی
- ۱۳۴..... ۴- استراتژیهای مکمل
- ۱۳۴..... ۱-۴: استراتژی ابنیه بلند مرتبه
- ۱۳۵..... ۱-۱-۴: تحلیل و مکانیابی ابنیه بلند مرتبه
- ۱۳۶..... ۱-۱-۴: لایه ها
- ۱۴۰..... ۲-۱-۴: نواحی حفاظتی و ابنیه بلند مرتبه
- ۱۴۱..... ۳-۱-۴: ایجاد تجمع های بلند مرتبه
- ۱۴۱..... ۴-۱-۴: بررسی اسناد مرتبط با ابنیه بلند مرتبه در همدان
- ۱۴۳..... ۲-۴: استراتژی نورپردازی
- ۱۴۶..... ۳-۴: استراتژی سیمای زمین
- ۱۴۹..... ۴-۴: استراتژی طبقات همکف
- ۱۵۳..... ۵-۴: استراتژی رنگ و مصالح
بخش دوم: فرایند عملی رساله
- ۱۵۵..... فصل پنجم: شناخت و تحلیل
- ۱۵۶..... ۱-۵: شناخت عمومی شهر همدان
- ۱۵۶..... ۱-۱-۵: پیشینه و تحولات کالبدی
- ۱۶۱..... ۲-۱-۵: شناخت سازمان بصری شهر همدان
- ۱۷۰..... ۳-۱-۵: محیط طبیعی
- ۱۷۴..... ۴-۱-۵: مناظر راهبردی همدان
- ۱۷۴..... ۱-۴-۱-۵: شناسایی نشانه های راهبردی شهر همدان

۱۸۲	۲-۵: سنجش وضعیت
۱۸۲	۱-۲-۵: نقشه های تحلیل بصری
۱۸۸	- جدول سوات (سازمان بصری)
۱۸۹	- جدول سوات (عرصه عمومی)
۱۸۹	- نقشه سوات (کلی)
		فصل ششم : چشم انداز ، اهداف ، سیاستگذاری
۱۹۱	۱-۶ : چشم انداز
۱۹۲	۲-۶: تدوین اهداف و راهبردها
۱۹۳	۳-۶: سیاست گذاری
۱۹۴	۱-۳-۶: نوشتن سیاستهای عمومی
۱۹۴	۲-۳-۶: سیاستهای راهبردی سازمان بصری همدان
۲۰۴	۴-۶: استراتژی بصری و عرصه عمومی شهر
۲۰۷	۵-۶: طرح های مدیریت بصری شهر همدان
۲۰۷	۱-۵-۶: طرح مدیریت ۱
۲۱۰	۲-۵-۶: طرح مدیریت ۲
۲۱۲	۳-۵-۶: طرح مدیریت ۳
۲۱۷	منابع و مآخذ

مقدمه :

طرح مساله:

فصل مشترک میان انسان و پدیده شهر، منظر شهری است. ارزشهای بصری مهمترین بخش از کیفیات محیطی محسوب می گردند که عامل تقویت و یا تضعیف حس مکان و در نهایت حس تعلق خاطر افراد به محیط زیست خود می گردند. سیما و منظر شهری و ارزشهای بصری و سامان دادن به نظم بصری شهر از ملموسترین فرآورده های برنامه های طراحی شهری هستند.

شهرهمدان بدلیل داشتن طبیعتی زیبا و خصائص توپوگرافیک منحصر بفرد ، حوزه های مسلط دید ، کانونهای دریافت منظر متعدد و ارزشهای طبیعی قابل رویت از عرصه های عمومی درون شهر و مکانهای تفریحی و گردشگری و پتانسیل های فراوان در زمینه بصری ، و از طرف دیگر تهدید از بین رفتن این کیفیات توسط سرایت نوع توسعه در تهران به این شهر و ساخت ابنیه بلند مرتبه در مکانهای نامناسب ، مستلزم داشتن اسنادی در سطح استراتژیک جهت کنترل مناظر راهبردی و ایجاد نظم در سازمان بصری است. خصایص توپوگرافیک شهر و هویت سیما و منظر خاص آن پتانسیل های بسیاری در دیدهای راهبردی و کریدورهای بصری ایجاد کرده است.

هویت سیما و منظر مرکز شهر و سلسله کوههای زاگرس از جمله قله الوند و تپه های سرسبز غرب و جنوب شهر (قسمت مسلط شهر) از عناصر شاخص و بسیار ارزشمند سیما و منظر شهری همدان به شمار می روند. تفکر اساسی در مورد ارزشهای بصری شهر این است که می توان این ارزشها را توسط اسناد استراتژیک مدیریت کرد. این سند یک چارچوب ضمیمه ای است که قصد دارد سیاست های واضح و روشن در مورد مدیریت منظر شهری در سطح کلان شهر همدان تهیه کند. روند توسعه های کنونی در شهر این تهدید را ایجاد کرده است که هویت اصیل باقی مانده شهر همدان از بین رفته و این بی هویتی غالب توسعه های دهه های اخیر دامن این شهر زیبا را نیز بگیرد. آنچه در همدان اهمیت

بسزایی دارد تاریخ بسیار غنی آن به منزله مهد تمدن ایران و نقش گردشگری در رونق اقتصادی و فرهنگی این شهر است. طراحی شهری و افزایش کیفیات محیطی در بالا بردن ارزش افزوده در شهرها و جذب امکانات و خدمات تاثیر بسزایی دارد. حفظ شخصیت منحصر بفرد محیطی و کالبدی شهر ، ایجاد نظم در سازمان بصری شهر و معرفی آن از دور (سیلوئت شهر) با دروازه ای بصری شاخص تا مناظر گسترده غنی داخل شهر و سیما و منظر با هویت این شهر ، اگر حفظ شده و ارتقاء یابند ؛ گردشگران زیادی را به دیدن این شهر دعوت خواهند کرد.

بدلیل ناقص بودن طرحهای جامع و تفصیلی در رسیدگی به تمام ابعاد محیطی بویژه ابعاد بصری بعد سوم دید انسان و مداخله های تک بعدی این اسناد در شهر ، بدون در نظر گرفتن پیچیدگی مساله شهر ، اسنادی همچون " چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر" می تواند بعنوان ضمیمه طرح جامع شهر با ایجاد هماهنگی با دیگر مولفه های طراحی شهری ، ابعاد کیفی بیشتری را بررسی نموده و کیفیت عرصه های همگانی را بالا ببرد.

مسئله بعدی ناتوانی تکنیکهای رایج برای تحلیل منظر شهری در سطح خرد برای تحلیل منظر کلان است. باید تکنیکهای کاربردی قابل استفاده در سطح تحلیلهای کلان منظر شهری شناسایی و استفاده شوند.

اهداف تحقیق:

چارچوب مدیریت بصری شهر به عنوان اسناد هدایت و راهبری سطح استراتژیک ، وظیفه کنترل و جهت دهی به نظم بصری شهر را دارد. وظیفه مدیریت بصری شهر ، تشخیص بستر تغییرات ، کنترل عرصه تغییرات ، هدایت فرایند تویعه به سوی فرایندی مطلوب و پایدار می باشد. مکانهایی که بر پایه ویژگی ها و شخصیت محلی خود توسعه می یابند ، قابلیت زیادی برای پایداری ، دلپذیری و جذب سرمایه های فرهنگی و مالی ایجاد می کنند. هدف مطالعه همانطور که ذکر شد ؛ تشخیص پتانسیل ها و مسایل بصری شهر و ارزشهای محیطی و بصری طراحی شهری و در ادامه شهر همدان می باشد .

مطالعه همچنین بدنبال استخراج تکنیکهای تحلیل فرم بصری شهر در سطح کلان آن می باشد. زیرا فرم بصری در سطح کلان و شناخت نظم ساختاری آن نیازمند تکنیکها یی بجز ترسیمات پلان ، مقطع و نمایشهای بصری مشابه می باشد. این مطالعه با هدف ارتقاء هویت سیمای کلان شهر و تدوین ضوابط ساخت و ساز در حرایم مناظر استراتژیک و خط آسمان مربوطه ، همچنین حفظ عناصر نمادین و سنبلیک در سیمای شهر ، تثبیت و تقویت خوانایی سازمان فضایی شهر صورت می گیرد. در این میان نظرات شهروندان و تصاویر ذهنی آنان از محیط زیستشان مطمئناً از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

ساختار و محصول پایان نامه:

تحقیق حاضر در دو بخش اصلی ارائه می گردد.

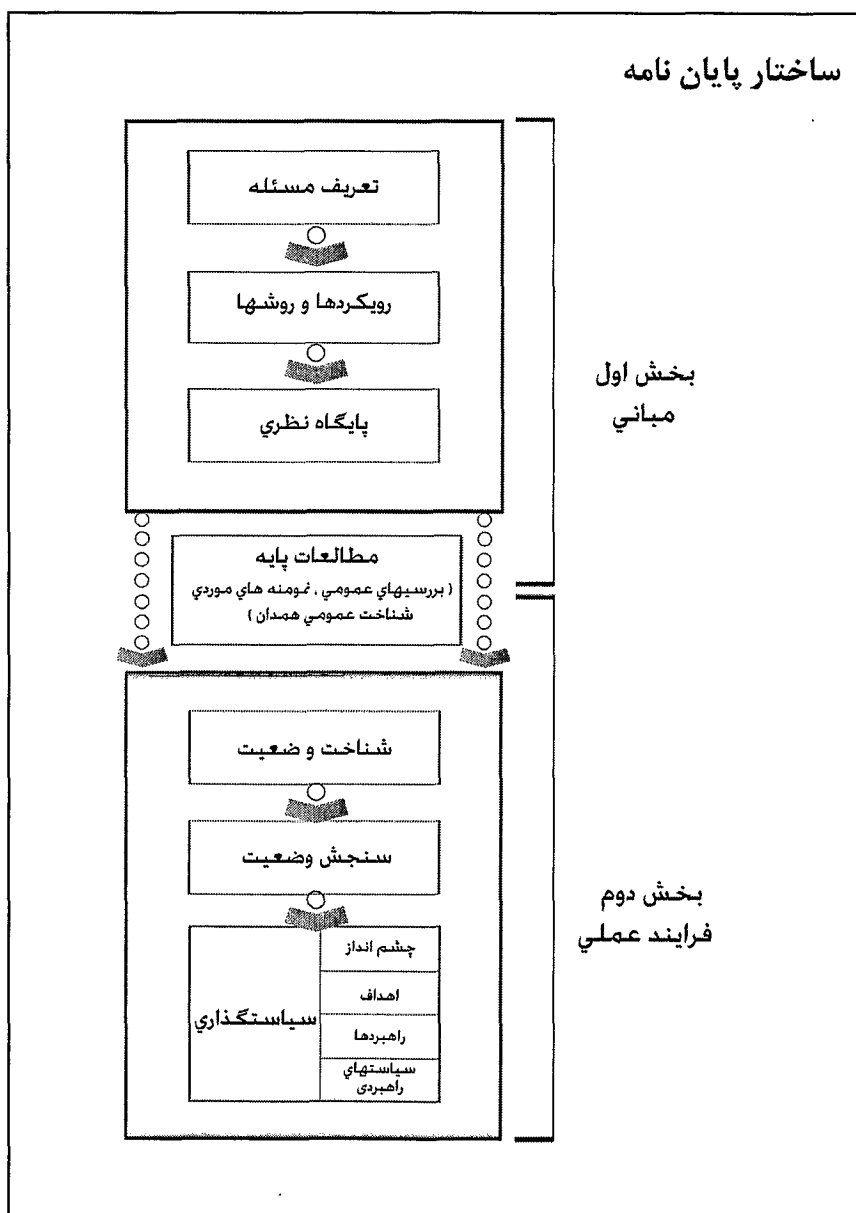
بخش اول : بخش مبانی می باشد. این بخش شامل تعریف مسئله و بررسی رویکردها و روشهای مختلف مرتبط با موضوع است. در تعریف مسئله به سوالات اصلی پژوهش در مورد مباحث طراحی شهری و مسایل بصری همدان می پردازیم. در شناخت موضوعی به شناسایی موضوع تحقیق و استخراج تکنیکهای شناخت و تحلیل بصری در سطح کلان همراه با بررسی نمونه های موردی می پردازیم. به منظور رسیدن به روش برخوردی صحیح و جامع ، تئوریهای مربوط به موضوع تحقیق که راهنمای اصلی تحقیق خواهند بود ، همراه با نمونه های موردی مشابه و دیدگاههای مهم مرتبط با موضوع بررسی می شوند. حاصل این بخش شناسایی روش برخورد و تکنیکهای شناخت و تحلیل فرم بصری (بصری - ادراکی) شهر خواهد بود.

پس از استخراج روش شناخت و تحلیل از سطح اول ، در سطح دوم به شناخت و تحلیل فرم بصری بستر طرح (همدان) می پردازیم. که بخش عملی پایان نامه می باشد.

بخش دوم: فرایند عملی پایان نامه

این بخش در واقع تکنیک های مفید مدیریت و اصلاح منظر استخراج شده در بخش اول را بر روی سازمان بصری همدان اعمال می کند. در این بخش بر اساس مطالعات چارچوب نظری اهداف اصلی را

تدوین نموده و سپس سیاستهای بصری کلان شهر را ارائه می نماییم. روش برخورد استخراجی در تطابق و همنشینی با بستر طرح بعنوان خروجی سیاستهای عمومی را تولید می کند. به منظور مدیریت بهتر و دقیقتر سازمان بصری شهر ، سیاستهای راهبردی در برخی موارد به استراتژیهای پنج گانه (استراتژی های : ابنیه بلند مرتبه ، نورپردازی ، سیمای زمین ، طبقات همکف و مصالح و رنگ) ارجاع داده شده است. همچنین طرح های مدیریت بصری برای برخی از مناظر راهبردی شهر با ارجاع سیاست P2S1 تهیه شده است. لازم به ذکر است که بررسی های عمومی در هر دو بخش اول و دوم وجود دارد.

بخش اول : مبانی

فصل اول : بررسی های عمومی

۱-۱: طراحی شهری

اصطلاح طراحی شهری در آمریکای شمالی در سال ۱۹۵۰ ابداع شد و جانشین اصطلاح منسوخ civic design شد. براساس طبقه بندی ای که توسط جنبش شهر زیبا صورت گرفت civic design بر طراحی ساختمان های اصلی شهری، سالن های اجتماعات شهری، سالن های اپرا، موزه ها و ارتباط آن ها با فضاهای باز، تمرکز دارد، در صورتی که طراحی شهری روش ارزشمندتری را در پیش می گیرد «که با تکیه بر اصول زیبایی شناسی اولیه، با کیفیت قلمرو عمومی (فیزیکی و اجتماعی و فرهنگی) و ایجاد مکان برای مردم برای استفاده و تفریح سروکار دارد».

کلمه طراحی شهری علاوه بر تشکیل از ۲ کلمه مبهم، به طور ذاتی یک اصطلاح مبهم است، اگر به صورت جدا در نظر گرفته شوند، طراحی و شهر هر یک معانی مشخص دارند "urban" به مشخصه ها و خصوصیات "town" یا "city" اشاره دارد و "طراحی" به فعالیتهای نظیر طراحی، نقشه کشی، آراستن و نظم دادن و کشیدن نقشه و طرح...

در طی کتاب مفهوم شهر "urban" همانطور که به طور عموم در عمل طراحی شهری بکار می رود، یک مفهوم گسترده دارد و تنها شامل "city" یا "town" نمی شود بلکه مفاهیم دهکده و روستا (hamlet , village) را نیز در بر دارد و اصطلاح طراحی علاوه بر داشتن یک بیان ظریف زیبایی شناسانه، در ارتباط با حل مساله موثر یا فرایند پیش برد و تنظیم توسعه است.

به هر حال ابهاماتی در تعریف واضح و روشن از طراحی شهری وجود دارد. باید دید که یافتن تعریف کوتاه و واضح از طراحی شهری چه قدر اهمیت دارد؛ رولی پیشنهاد می دهد که توجه مان را به جای یافتن تعریف روشن و واضح از طراحی شهری، به ماهیت، انگیزه ها، روش ها و نقش های طراحی شهری متمرکز کنیم. شاید مشخص نبودن مرز مشخص فعالیت های حرفه طراحی شهری و ابهام موجود در آن، حوزه بزرگتری برای پیشرفت و نوآوری پدید می آورد، زیرا زمانی که موضوعی به وضوح

تعریف شده باشد، معنایش این است که تا حدودی از انعطاف پذیری آن کاسته ایم.^۱ در تلاشهایی که توسط رئیس پیشین موسسه سلطنتی برنامه ریزی شهری و حامی پرشور طراحی شهری، فرانسیس تیبالدز در تهیه فهرستی از تعاریف طراحی شهری شکل گرفته، تنوع گنج کننده ای از دیدگاهها، درباره ی طراحی شهری مشهود است؛ از جمله طراحی شهری به مثابه «تجمعی از معماری»، «فضاهای میان ساختمانها»، «یک سیاستگذاری شهری با تفکر»، «هر چیزی که، وقتی از پنجره بیرون را نگاه می کنید به چشمتان می خورد»، یا «گرد آمدن کسب و کار، برنامه ریزی و طراحی». اما تعاریف منطقی تری را می توان یافت از جمله؛ نقطه مشترک میان معماری، برنامه ریزی شهری، و مشاغل مربوط؛ «طراحی سه بعدی برای مکانهای انسانها... و در پس آن، مراقبت و اداره ی آنها»، «پلی حیاتی که ساختار و واقعیت را به طرح های جامع دو بعدی و خلاصه گزارشهای برنامه ریزی انتزاعی وارد میسازد، پیش از آنکه طراحی جزئیات دار معماری یا طراحی مهندسی بتواند رخ دهد»، «طراحی منطقه ی ساخته شده در مقیاس محلی شامل دسته بندی ساختمانها برای کاربری های متفاوت، نظام های حرکت و خدمات مرتبط با آنها و فضاها و چشم اندازهای شهری میان آنها، و فعالیت خلاقانه ای که با آن فرم و ویژگی محیط شهری را می توان در مقیاس محلی آفرید» (شیروانی ۱۹۸۵). طراحی شهری هنر ساخت مکان ها برای مردم است که شامل، شیوه عملکرد مکان ها و موضوعاتی نظیر امنیت اجتماعی به علاوه چگونگی مراقبت و مواظبت آنها. این امر به ارتباط بین مردم و مکان ها، جابجائی و شکل شهری، طبیعت و بافت مصنوع، و فرآیندهائی برای نگهداری و حفظ روستاها، شهرها و شهرک های موفق مربوط است.

طراحی شهری کلید خلق توسعه های پایدار بوده و شرایطی برای رونق مقتصدانه زندگی، استفاده مدبرانه از منابع طبیعی و پیشرفت اجتماعی است. طراحی مناسب می تواند به خلق فضاهای زنده با

^۱ Carmona M, Heath T, Oc T & Tiesdell S (2003) Public Places- Urban Spaces

^۲ مدنی پور علی، (۱۳۸۴)، طراحی فضای شهری، مترجم فرهاد مرتضایی ص ۱۴۸-۱۵۰

شخصیت فعال و متمایز، خیابان‌ها و فضاهای عمومی که، ایمن، قابل دسترسی، خوشایند برای استفاده و در مقیاس انسانی باشند، کمک کند و همچنین می‌تواند به خلق مکان‌هایی که باعث خلاقیت و تفکر شده‌اند (به دلیل آنکه طراحانشان خلاق و حساس بوده‌اند)، کمک کند.

طراحی شهری فقط به یک حرفه یا گروه خاصی مربوط نمی‌شود. بلکه در سال ۱۹۹۸، زمانی که پنج مؤسسه حرفه‌ای با هم و با دیگر سازمانها، اتحادیه طراحی شهری را تأسیس کردند، بر این نکته تأکید داشتند: تشخیص یک هدف عمومی در شیوه کار در راستای انضباط فردی و شخصی آنها. این حرفه‌ها - طراحان شهری، معماران فضای سبز، نقشه برداران، معماران و مهندسان محاسب - همگی می‌توانند تأثیرات قوی و مقتدر برای طراحی شهری بهتر باشند. همانطور که گروه ضربت شهری خاطر نشان کرد، بهترین روش برای ارتقای ترمیم و اصلاح موفق و پایدار؛ نگهداری و ساخت مکان و تفکر در مورد طراحی شهری از آغاز فرآیند برنامه ریزی و توسعه می‌باشد. ترک کردن طراحی شهری تا پایان، می‌تواند فرآیند برنامه ریزی را کند و بی نتیجه کرده و منبعی برای هزینه‌های زیاد بوده و استفاده از بهترین نتایج کیفی دور از انتظار خواهد بود. (By design).

Maitland, Gosling (۱۹۸۴) آن را به عنوان محدوده عمومی بین معماران و برنامه ریزی تعریف می‌کنند در حالی که انجمن تحقیق علوم اجتماعی انگلیس موقعیت طراحی شهری را در مرز مشترک معماری، معماری منظر و برنامه ریزی شهری تعیین می‌کند. طراحی شهری ممکن است در مقیاسهای مختلف تعاریف مختلفی به خود گیرد، اما آن تعریفی که بتوان آن را در مقیاسهای مختلف گنجانند شاید طراحی شهری را به مثابه «رویکردی میان رشته‌ای به طراحی محیط مصنوعان» دیدن باشد.^۱ مدنی پور در یک مرور گسترده از طراحی شهری، ۷ محدوده از ابهامات تعریف طراحی شهری را بیان می‌کند:

- آیا طراحی شهری باید روی یک مقیاس با سطح مشخص تمرکز کند؟

^۱ مدنی پور علی، (۱۳۸۴)، طراحی فضای شهری، مترجم فرهاد مرتضایی

- آیا طراحی شهری تنها باید روی کیفیات زیبایی شناسانه از محیط شهری تمرکز کند یا به طور

گسترده تر بر اداره و تنظیم فضای شهری؟

- آیا طراحی فقط در ارتباط با فرم فضایی است یا به طور عمیق تر در مورد ارتباطات فرهنگی،

اجتماعی بین فضا و اجتماع؟

- آیا طراحی شهری عرصه معماران برنامه ریزان و معماران منظر می باشد؟

- آیا فعالیت بخش عمومی یا خصوصی است؟

- آیا یک فرایند عقلانی هدف گرا است (یک علم) یا یک فرایند ذهنی (یک هنر)؟

سه محدوده اول مربوط به محصول طراحی شهری هستند، سه مورد آخر در رابطه با طراحی به عنوان

فرآیند، در حالی که چهارمی در ارتباط با مساله غامض محصول- فرایند است.

وقتی ما آگاهانه محیط شهری مصنوع خود را شکل می دهیم، طراحان شهری علاقمند و درگیر با هر

دوی محصول و فرایند هستند. در حالی که در عمل، طراحی شهری می تواند به هر دوی محصول و

فرایند توسعه بپردازد. کرمونا، طراحی شهری را ابزاری برای خلق مکان برای مردم می خواند . یا به

تفصیل اینکه طراحی شهری فرایند خلق مکانهای بهتر نسبت به گونه های دیگر تولید آن است. او می

گوید باید فرق بین طراحی شهری تحلیلی^۱ را با طراحی شهری به مفهوم طراحی توسعه ها و نوع

هنجاری^۲ آن درک کنیم . طراحی شهری فرایندی تحلیلی است که محیط شهری را آنگونه که اتفاق

افتاده ، مورد بررسی قرار می دهد و طراحی شهری هنجاری ، محیط شهری را آنگونه که بهتر است

توصیف می کند.^۳

¹ Analytical Urban Design

² Normative Urban Design

³ M. Carmona, Steve Tiesdell, 2007, Urban Design Reader: the dimensions of urban design pp 1-2

۱-۲: طراحی شهری در مقیاس کلان

یکی از زمینه های سردرگمی در طراحی شهری ، تعیین مقیاس بافت شهری است که طراحی شهری با آن درگیر می شود. تعاریف طراحی شهری هم به طراحی شهرها و سکونتگاهها در کل اشاره دارد و هم به طراحی بخشهایی از مناطق شهر ، اما این موضوعات و توجهات که در طراحی های ریز مقیاس و کلان مقیاس طراحی شهری به آن ها پرداخته می شود ، با یکدیگر تفاوت های زیادی دارند . در حالی که طراحی شهرها و سکونتگاهها به موضوعات گسترده ی سازماندهی فضا و کارکردها توجه می کند ، طراحی شهری ریز مقیاس ، به چهره عمومی در بخشهایی از شهرها و موضوعات جزئی تر طراحی در آن مقیاس می پردازد . مدرنیست ها به طراحی فضائی انتزاعی و در عین حال منسجم فکر می کردند . واکنش پست مدرنیستی به چنین انتزاعی ، توجه به مکانهای کوچک - مقیاستر شهری و معنایشان بود . به لحاظ اقتصادی ، منابعی که می توان برای شهرها به عنوان یک کلیت خرج کرد ، کاهش یافته اند ، که نتیجه اش سیاست گذاری و پروژه هایی بوده است که عمده ی توجه شان بر بعضی قسمت های شهر است. در ارتباط با این تحولات بنیادی ست که طراحی شهری کلان ، برای بسیاری از مناطقی که با زوال اقتصادی رو به رو هستند ، غالبا کنار گذاشته شده اند. با این وجود و در عین وجود همه این فشارها در جاهایی که فشار رشد زیاد است ، استفاده از طراحی شهری کلان مقیاس وجود دارد. طراحی شهری از آنجا که با تمامی مقیاسهای فضای شهری کار می کند ، دچار ابهام در نقش و حوزه های کاری مربوط به خود شده است . با این حال ، آنچه این مقیاسهای متفاوت را به هم پیوند می دهد ، این ویژگی مرکزی ست که همگی آنها با هم فضای شهری را می سازند ، و طراحی شهری فعالیتی است که به فضای شهری شکل می دهد . برای مقابله با این ابهام باید ذکر کنیم که طراحی شهری به فضای شهری در تمام مقیاسها می پردازد.^۱

^۱ مدنی پور علی ، (۱۳۸۴) ، طراحی فضای شهری ، مترجم فرهاد مرتضایی ص ص ۱۳۹-۱۴۴

۳-۱: طراحی شهری به مثابه مدیریت بصری

طراحی شهری به عنوان فعالیتی که با کیفیت های بصری محیط شهری سروکار دارد ، در گیر کیفیات دیگری از مولفه های دیگر شهر نیز می باشد. البته رویکرد صرفا بصری به شهر آفتی است که طراحی شهری از زمان پیش طراحی شهری تا زمان قبل از بلوغش به آن مبتلا بوده است. نگاه صرفا هنری و آرایشی به شهر مشکلات بنیادین شهر را بر طرف نخواهد کرد و به تلاشی برای علاج بیماری ریشه دار با از بین بردن صرفا عوارض ظاهری آن می ماند. « معمارانی که خود را با طراحی شهر به مخاطره می اندازند در هنگام تلاش برای ایجاد نظم بصری در شهر ، با جایگزین کردن نظم هنری به جای نظم متفاوت موجود زندگی ، با خلا مواجه می شوند . کار دیگری که از دست آنها بر نمی آید . آنها نمی توانند از تاکتیکهای دیگری استفاده کنند ، زیرا آنها فاقد هر گونه استراتژی برای طراحی آن چیزی هستند که شهرها را یاری خواهد کرد. طراحان شهری به جای کوشش برای جایگزین کردن هنر به جای زندگی ، باید به یک استراتژی که به هر دو ، هنر و زندگی ارزش می نهند ، باز گردند ؛ یک استراتژی برای توضیح و شفاف سازی زندگی برای کمک به بیان معنا و نظم آن به ما - و در این مورد ، کمک به وضوح ، توضیح و بیان نظم شهرها .^۱ جین جیکوبز در این جملات لزوم استفاده از یک استراتژی کلان جهت مدیریت و به نظم کشیدن شهر و محتویات با معنای آن از طریق اقدامات طراحی شهری را بیان می کند. در ادراک شهر اولین حسی که به ما کمک خواهد کرد حس بینائی است. ما معمولا ابتدا اشیاء جلوی خود را می بینیم و سپس شروع می کنیم به درک اینکه چگونه این اشیاء به یکدیگر مرتبط می شوند، اگر درک ما محدود به درک بصری شود ، فقط بر شکل ها تمرکز کرده ایم ، با این وجود اگر فرای ظواهر برویم درکی مکانی را آغاز می کنیم ، دریدا می گوید « مطمئن نیستم فضا فقط به ظواهر ختم شود ... فضا فقط مشهودات نیست » . گرایش به یکی دانستن طراحی شهری با

^۱ جیکوبز حین ، مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا، (۱۳۸۶)، ترجمه حمیدرضا پارسی- آرزو افلاطونی ص ۴۱۰

مدیریت منظر شهری، نیز بر پایه دو روند عمده در طی دو دهه ی اخیر بوده است، جنبش زیبا سازی محیط، و دیگری اینکه فرم های معماری در خدمت چرخه ی کالا بوده و بازگشت سرمایه به مراکز شهر به شکل سرمایه گذاری روی املاک، آن روی سکه خلق محیط ها و مناظر خاص طراحی شده است. که نتیجه شان زیباشناختی کردن زندگی روزمره است. از بهسازی بصری شهرها، برای بازار گرمی شهرها در کل استفاده شده است، از آنجا که شهرها به طور فزاینده ای مجبورند برای جذب سرمایه گذاری ها در بازار جهانی به یکدیگر رقابت کنند، سرمایه گذاران به دنبال بازگشت های بهتری برای سرمایه شان و کیفیت زندگی بهتری برای کارکنانشان هستند. باید وجود این نقدهای وارد بر نگاه مدیریتی بصری، باید دو نکته و اصلاحیه را خاطر نشان کرد؛ اولی این است که طراحی شهری صرفا پرداختن به کیفیت های بصری محیط شهری نیست. راه خلاصی یافتن از این سردرگمی درک این نکته است که کیفیت های بصری یکی از چند کیفیت مکانی محیط مصنوع اند. و باید در بررسی ها همراه با دیگر مولفه های مکانی محیط در نظر گرفته شوند. نکته دوم این است که طراحی شهری به مثابه مدیریت مکانی (و جز یکی از اجزای آن، مدیریت بصری) یک ابزار است. اگر از آن برای حداکثر گرداندن بازگشت سرمایه و ارزش مبادله استفاده شود، پس ابزاری نیست که مورد سرزنش قرار گیرد. ^۱ ارزش افزوده و ارزش کاربری ها در بخش هایی که این ابزار بکار گرفته شود بالا می رود. به گفته هاروی (۱۹۸۹) «سیمای یک شهر و شیوه ی سازمانیابی فضاهایش، بنیانی مادی را شکل می دهد که بر پایه ی آن می توان در باره ی دامنه ای از حس ها و رویه های اجتماعی ممکن اندیشید، آن ها را ارزیابی کرد و به آن ها دست یافت» .. هم چنین طراحی شهری خوب و در راستای آن سازمان بصری منظم، در جذب طبقه خلاق و با توجه به شرایط تاریخی محل مورد نظر پروژه (همدان) در جذب گردشگران بیشتر بسیار تاثیر گذار خواهد بود. مدیریت بصری فرم شهر در سطح کلان، نیازمند تشخیص کیفیت و سازمان بصری شهر و در نهایت سازماندهی و کنترل نظم بصری شهر است. ابزاری

^۱ مدنی پور علی، (۱۳۸۴)، طراحی فضای شهری، مترجم فرهاد مرتضایی ص ۱۵۰

که برای کنترل فرم بصری در این مقیاس استراتژیک بکار می رود ، چارچوب مدیریت بصری شهر به عنوان اسناد هدایت و راهبری سطح استراتژیک خواهد بود.^۱

۴-۱ : منظر شهری (تاریخچه - رویکردها)

۱-۴-۱: مفهوم منظر شهری

منظر شهری نمود قابل ادراک و ملموس طراحی شهری است . به عبارتی فصل مشترک بین انسان و پدیده شهر منظر شهری است . تمام ترسیمات تجریدی طراحان نهایتاً در منظر شهری متجلی میشود و در آن قالب برای انسان قابل ادراک است . منظر شهری جنبه عینی یا قابل ادراک محیط میباشد که به نوبه خود دارای فرم ، عملکرد و معنا است .

۲-۴-۱: سیر تکامل مفهوم و نقش منظر شهری

سیر تکامل مفهوم " منظر شهری " را نمیتوان مستقل از سیر تحول " طراحی شهری " مورد بررسی قرار داد . به جهت سودمندی " نظریه بلوغ طراحی شهری " در تبیین سیر تکامل مفهوم منظر شهری میتوان سیر تکامل مفهوم منظر شهری را در قالب پنج الگوی تکامل یافته مفهوم طراحی شهری گنجانند

۲

۱- الگوی منظر شهری تزئینی / آرایشی (متناظر الگوی پیش طراحی شهری و طراحی شهری آرایشی)،
۲- الگوی منظر شهری عملکردگرا / برنامه محور (متناظر الگوی طراحی شهری عملکردگرا)، ۳- الگوی منظر شهری ادراکی / زمینه گرا (متناظر الگوی طراحی شهری ادراکی) و ۴- الگوی منظر شهری پایدار / هوشمند (متناظر الگوی طراحی شهری پایدار).

۱- الگوی منظر شهری تزئینی / آرایشی

" منظر شهری تزئینی / آرایشی " که بر دو پایه زیباشناسی کلاسیک و زیباشناسی رمانتیک استوار است ، در دو الگوی " منظر شهری کلاسیک " و " منظر شهری رمانتیک " تجلی می یابد . هنگامی که به شهر

۱ ذکویت کامران، (۱۳۸۵)، چارچوب استراتژیک مدیریت بصری شهر، فصلنامه آبادی شماره ۵۳ ص ۲۶
۲ . گلکار (۱۳۸۵) مفهوم منظر شهری